

OPIS
SPIŠSKEJ STOLICE
PRVÁ ČASŤ
VŠEOBECNÁ

PRVÝ ODDIEL

PRÍRODOVEDNÝ
O polohe, prírodných pomeroch a prednostiach Spišskej zeme

Obsah

Pôvod názvu SPIŠSKEJ stolice: maďarský, latinský, nemecký, názor autora, citát z FRÖLICHA.

§. I.

Poloha kraja, zemepisná šírka a dĺžka, hranice.

§. II.

Spiš je takmer celý hornatý: Karpatské pohorie, Volovské vrchy, Kráľova hoľa, Spišská Magura, Ihla, Reberg, Branisko, lesy a háje.

§. III.

Rieky Spišskej zeme: Poprad a jeho ryby, Dunajec, Hornád, Hnilec, iné menšie rieky.

§. IV.

Ostatné prednosti stolice: zdravé podnebie, životaschopnosť obyvateľstva.

§. V.

Úrodnosť pôdy: kraj neprajný pre vinič; aké plodiny sa tu rodia? Bohatá úroda ľanu; prečo sú tu sady príliš zriedkavé?

§. VI.

Chov dobytka na Spiši.

§. VII.

Poľovačka: aká zver tu žije?

§. VIII.

Rôzne druhy lesného vtáctva: slobodný lov vtákov.

§. IX.

Verí sa, že v karpatských jaskyniach žili draky: zvláštne kosti vytiahnuté z jaskýň a ich liečivé účinky.

§. X.

Liečivá Spišskej zeme z rastlinnej ríše.

§. XI.

To isté z nerastnej ríše: prečo obyvatelia Spiša spracovávajú kovy menej intenzívne.

§. XII.

§. I.

Pôvod názvu Spišskej stolice. Ťažko by niekto mohol poprieť, že SPIŠSKÁ STOLICA, ktorej sa zvykne hovoriť aj SPIŠSKÁ ZEM, bola takto nazvaná podľa prímenia hradu. Je totiž isté, že pomenovania všetkých uhorských *stolic* pochádzajú od hradov, ktoré sa v nich nachádzajú. Svedčí o tom aj maďarský názov *vármegye*, ktorým označujeme stolicu, pretože znamená to isté, ako keby si povedal *územie* alebo *oblasť* nejakej *pevnosti* alebo *hradu*. Tak je napríklad *Szepes vármegye* územím Spišského hradu a ukážeme si to v našej práci na viacerých príkladoch. Je však otázne, s čím súvisí tento názov hradu. Názory našich ľudí sú rôzne a čitatelia podľa našej mienky privítajú, ak ich spomenieme.

Maďarský. Tí, ktorých vedie láska k jazyku svojej vlasti, aj tu hľadajú oporu v ňom. Pre nich je *Szepes* akoby *Szepez* alebo *Szebb ez*, to znamená *tento je pôvabný* alebo *pôvabnejší*. Chybnou výslovnosťou z toho vraj vzniklo *Szepes* a takto bol neskôr pomenovaný celý kraj i hrad, ktorý tu bol postavený. Túto svoju etymológiu dokonca zasadujú do zábavnej historiky. Keď totiž Maďari vpadli do tohto karpatského regiónu, natoľko ich vraj uchvátila jeho pôvabná poloha, že po jednotlivých oddieloch nahlas volali *Szép ez!* alebo *Szébb ez!* – že tento kraj je pôvabnejší, než boli tie, ktoré prešli predtým, keď sa vydali na výpravu cez tamojšie pohoria. No kto by mohol slepo uveriť, že Maďarov tak veľmi uchvátila táto pôvabná scenéria, že jej dali prednosť pred ostatnými krajinami Horného Uhorska, najmä pred Potisím? Alebo, keby to aj niektorí boli urobili, ved'

každého strháva jeho slasť,ⁱ

mohli tieto hlasy zosilniť do takej miery, že v spoločnej zhode celého národa tento kraj dôsledne nazývali *Szepes* a tí, čo už mali vzdelanie, po latinsky *Sepusium*?

Latinský. Zdá sa, že na základe *etymológie* ďaleko lepšie argumentujú tí, ktorí odvodzujú toto meno, nech je také či onaké, od Latinov. Na pomoc si totiž berú slovo *sepes*ⁱⁱ, pretože celý tento kraj, ktorý sa vo svojej strednej časti otvára do pôvabnej roviny, je obklopený súvislými pohoriami akoby *hradbami*. Nie je to však šťastné riešenie! Ved' čo mali s latinským jazykom dočinenia barbarské kmene, ktoré tu mali sídla v dávnych časoch? Len ak by sme chceli veriť, že Latinovia kedysi žili aj tu. Túto vec však preskúmame neskôr.

Nemecký. Ani tí, ktorí sa utiekajú o pomoc k Nemcom, nie sú dôslední. Tvrdia, že pôvod tohto pomenovania je v slove *Zipff*, ktoré označuje okraj odevu, keďže Spiš tvorí na severe hranicu Uhorska. Z toho vraj vzniklo *Zipffs*, pôsobením eufónie *Zips* a z dôvodu latinskej výslovnosti

Scepusium. Z tohto slova si Maďari požičali svoj *Szepes*. Hoci je totiž v tých uhorských stoliciach, ktoré ležia na severe, bežným javom, že ich najodľahlejšia oblasť na hraniciach s Poľskom sa volá slovenským názvom *Krajná*, čiže ako keby si povedal *okrajová oblasť*, to jest po nemecky *Zipff*, predsa nemecký názov tejto stolice vyplynul z iného než z latinského alebo maďarského prameňa. Preto sa domnievam, že sa s ním nemá spájať.

Názor autora. Ja totiž verím – a potvrdzujú to aj autori – že v dávnych časoch tieto kraje obývali *Karpovia*ⁱⁱⁱ, germánsky kmeň a potomok Bastarnov^{iv}, ktorí dali meno jednak samotným horám, jednak onomu kraju, čo susedí s vysokými hrebeňmi Karpát. Vzhľadom na to by som sa nazdával, že tento priestor bol podľa *Karpov*, ktorých volajú aj *Cyrpovia*, pomenovaný *Cyrpser Land* a potom, po vynechaní písmena r, *Zipser Land*. No *Spiš* v skutočnosti dostal meno podľa *Gepidov*^v, ktorí sem prišli bývať po Karpoch.

Citát z Frölicha. Pozdáva sa mi veru aj etymológia DÁVIDA FRÖLICHA^{a)},^{vi} ktorý hovorí: *Zvyšky Gepidov žili v údoliach karpatských hôr a tento kmeň potom dal tomuto kraju meno Gepidia*.^{vii} *V nasledujúcich časoch sa tento názov trochu pozmenil, napríklad^{b)} na Gepusia, Chepusia (niektorí to chcú radšej písať Zepusium, Cepusium, Scepusium alebo Szepusium). Jeho obyvatelia Gepidi sú vlastným menom Gepider alebo Zipser, k čomu došlo po akejsi zmene hlások antitézou alebo nesprávnou výslovnosťou nejakého cudzieho kmeňa, ktorý sa kedysi zdržiaval v týchto a susedných krajoch, predovšetkým však italského, od ktorého získalo svoj názov aj mestečko Vallendorff, to znamená dedina Talianov. Keď sa totiž Taliani snažia hovoriť mäkšie, často vyslovujú s namiesto g. Dokonca aj v maďarskom jazyku sú metaplazmy^{viii} spočívajúce v zmene písmen a slabík veľmi bežné. Toľko FRÖLICH. Znie to síce pravdepodobne, no ako sme už povedali, výraz *Zipser* by sa dal predsa len jasnejšie odvodiť od *Karpov* či *Cyrpov* než od *Gepidov*.^{c)}*

§. II.

Poloha kraja: zemepisná šírka a dĺžka. Ako sa zdá, samotná poloha kraja kopíruje *trojuholník*, nie však rovnostranný. Tiahne sa do dĺžky desať a do šírky šesť zememeračských míľnikov. *Dĺžku* vymeriavame od hraníc *Abovskej stolice*, kde možno vidieť košickú železnú hutu, až k hradu *Dunajec*, a *šírku* od pomedzia *Gemerskej a Liptovskej stolice*, ktoré je pri *Kráľovských Alpách*, ľudovo *Kráľova hoľa*, až k *Chmeľnici*. Ak by si však začal od *Novej Belej* a skončil pri

^{a)} In: *Der Uralte Deutsch-Ungerische Zipserische und Siebenbergische Landsmann*. §. VIII.

^{b)} Ako keby si povedal *Gephus* či *Gepidarum domus*, t. j. *Dom Gepidov*; týmto spôsobom ešte vtedy Karpi pomenovali hrad ako *Zipserhaus*.

^{c)} Slovenský názov tejto stolice *Spiš* niektorí odvodzujú od slova *Spizzerne*, ktoré označuje *komoru*, pretože táto stolica je akousi zásobárňou alebo sýpkou. No v skutočnosti je to iste len slovná hračka.

